

SUUDİ ARABİSTAN-İSRAİL NORMALLEŞME SÜRECİNİN ANALİZİ

MEHMET RAKİPOĞLU

Akademisyen BATMAN ÜNİ.

“

Son aylarda özellikle Batı medyasında sıklıkla gündeme taşınan bir diğer mesele, Suudi Arabistan’la İsrail arasında ABD aracılığıyla gerçekleştirilmesi planlanan normalleşme gündemidir.

”

2020 sonrası Ortadoğu’daki aktörler arasında rekabet ve gerilimin yerini iş birliği ve diyalog süreci almaktadır. Bu anlamda normalleşme mefhumu bir süredir Ortadoğu’nun gündemine yerleşmiştir. Körfez krizinin Ocak 2021’de son bulmasıyla Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır’ın Katar’la; Türkiye’nin Mısır, Suudi Arabistan, BAE, İsrail’le; İran’ın Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt’le diplomatik ilişkileri yeniden restore etmesi bölgesel anlamda yeni denklem ortaya çıkarmıştır. Son aylarda özellikle Batı medyasında sıklıkla gündeme taşınan bir diğer mesele, Suudi Arabistan’la İsrail arasında ABD aracılığıyla gerçekleştirilmesi planlanan normalleşme gündemidir. Her ne kadar iki aktör arasında

normalleşme konusu gündeme gelmiş olsa da 7 Ekim itibarıyla İsrail-Filistin merkezli ortaya çıkan askerî çatışma ortamı, ilgili normalleşme meselesinin en iyi ihtimalde ertelenmesine neden olacaktır.

POZİTİF GÜNDEM: ABD’NİN ROLÜ VE TARAFLARIN POZİSYONU

7 Ekim gelişmeleriyle Filistin merkezli bir gündem tarafından belirlenmeden önce, Suudi Arabistan-İsrail ilişkilerinde bir pozitif gündemden bahsetmek mümkündür. 2020’de ABD’nin ev sahipliğinde gerçekleşen Bahreyn ve BAE’nin İsrail’le normalleşmesi, Tel Aviv yönetiminin Arap yönetimleri nezdindeki kabul edilebilirliğini güçlendirmişti. Fas ve Sudan’ın, İsrail’i tanıyıp normalleşme adımlarını tatbik etmesini kolaylaştıran bu sürecin nasıl ve nereye doğru evrileceği tartışmalı bir konu oldu. Bölgeyi yakından takip eden birçok uzmana göre, Joe Biden yönetiminin Ortadoğu politikasındaki öncelikleri arasında Suudi Arabistan-İsrail normalleşmenin tahkik edilmesi yer almaktadır. Bu anlamda gerek ABD Başkanı Biden’ın Temmuz 2022’de gerek ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken’in Haziran 2023’te Suudi Ara-

bistan ziyaretlerinin ana gündem maddesi Suudi Arabistan-İsrail normalleşmesiydi. Dolayısıyla Biden yönetimi, Ulusal Güvenlik Danışmanı Jake Sullivan da dâhil olmak üzere birçok üst düzey yetkiliyi İsrail-Suudi Arabistan normalleşmesinin gerçekleştirilmesi için görevlendirdi. Biden yönetimi yaklaşan seçimlerde elini güçlen-

dirmek ve bölgedeki gücünü artırmak adına Suudi Arabistan-İsrail normalleşmesini teşvik etmektedir.

ABD'nin teşvikinin yanında Bin-yamin Netanyahu yönetimi ve Veliht Prens Muhammed bin Selman'ın fiilî liderliğindeki Suudi Arabistan yönetimi de normalleşme temelli müzakere süreçlerinde oldukça istekli bir tavır sergilemektedir. Ağustos 2022'de hava sahasını İsrail'e açan Riyad yönetimi, geçtiğimiz günlerde Riyad'da düzenlenen UNESCO toplantısına İsraili delegasyonun katılmasına izin verdi. Dolayısıyla Suudiler, İsrail'i uluslararası toplumda kabul etmeye başladı ve dahası Veliht Prens Selman ABD merkezli FOX News isimli bir televizyon kanalına

verdiği röportajda, ABD'nin arabuluculuğunu yürüttüğü Suudi Arabistan-İsrail normalleşmesine her gün yaklaşıldığını söyledi. Veliht bin Selman'ın normalleşme bağlamında attığı pratik adımlar ve söylemlerine rağmen sürecin tıkanmasına neden olan en az üç unsurun varlığından söz edilebilir. Özellikle bu aşamada iki ülke arasında inşa edilen pozitif gündeme karşı, İsrail'in Filistin'e karşı gerçekleştirdiği saldırılar, Muhammed bin Selman'ın İsrail'e karşı politikalarını olumsuz etkileyecektir.

NEGATİF ATMOSFER: TALEPLER, KONGRE VE İSRAİL AŞIRI SAĞI

Her ne kadar normalleşme noktasında ABD'nin teşvik ve baskı

politikaları, Suudi Arabistan-İsrail taraflarının istekli tavırlar sergilemesine yol açsa da sürecin kısa vadede somut sonuca bağlanmasının oldukça zor olduğu ifade edilebilir. Nitekim BAE ve Bahreyn'in İsrail'le normalleşme karşılığında beklenen kazanımları elde edememesi Suudi Arabistan'ın İsrail'le normalleşme noktasındaki taleplerini artırdı. Bu anlamda Suudiler İsrail'le normalleşme karşılığında ABD'den üç talepte bulundu. Bunlar güvenlik garantisi, gelişmiş silahlar tedariki noktasındaki kısıtlamaların kaldırılması ve sivil nükleer programın inşası noktasında yardım gibi 3 spesifik yüksek talebi içermektedir. Bu talepleri Washington'a ileten Riyad, sürecin lehine işlemlerini incelemektedir.

Dolayısıyla bu talepler normalleşme sürecinin tıkanmasına sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte Suudi Arabistan, İsrail'den Filistin devletinin tanınması, işgal politikalarına son verilmesi ve 2002'de Kral Abdullah'ın başlattığı Arap Girişimi'nin önerdiği geleneksel şartları da sürece dâhil etmektedir. Ayrıca Suudi Arabistan normalleşme müzakereleri devam ederken, ağustos ayının ortalarında Ürdün Büyükelçisi Nayif bin Bandar el-Sudayri'yi Filistin'e mukim olmayan büyükelçi olarak tayin etmiştir. Söz konusu durum, Riyad yönetimi nazarında İsrail'le normalleşmenin maliyetsiz olmadığını, Filistin desteğinin devam edeceğini göstermiştir. Dolayısıyla normalleşmenin kısa vadede gerçekleşmesini engelleyen bir unsur Suudi Arabistan'ın talepleridir. 7 Ekim gelişmeleri de hesaba katıldığında Suudi Arabistan'ın ileride İsrail ile gerçekleştirebileceği bir normalleşme hususunda, Filistin meselesinin doğrudan öncelenmesi gerektiği ortadadır.

“

Suudi Arabistan'ın normalleşme karşılığında ortaya koyduğu taleplerin Filistin meselesini çözmeye yetmediği fakat makul bir zeminde anlaşılabilir olduğu söylenebilir.

”

Kısa vadede normalleşmenin tahrik edilmesini engelleyen ikinci unsur ise ABD kanadından gelmektedir. Bu anlamda Suudilerin “yüksek” taleplerinin temel muhatabı olan ABD'de Kongre, taleplerin hayata geçirilmesine engel olmaya çalışmaktadır. Yemen po-

litikası ve Cemal Kaşıkçı cinayeti nedeniyle Suudi Arabistan'a mesafeli duruş sergileyen ABD Kongresinin, Suudi Arabistan'ın İsrail'le normalleşme karşılığında ABD'ye yönelttiği taleplerin hayata geçirilmesinde pürüz çıkarması büyük olasılıktır. Kongreye benzer şekilde ABD'deki başka aktörler de normalleşme sürecini olumsuz etkilemektedir. Örneğin 2022'nin başlarında Suudi Arabistan'ın insan hakları ihlallerine dair bir yasa tasarısı sunan Chris Murphy ve Mike Lee gibi senatörler ve birçok senatör Suudi Arabistan'ın ABD'ye yönelttiği üç talebe katı şekilde karşı çıkmaktadır. Bu durum Riyad-Tel Aviv normalleşmesinin kısa vadede gerçekleşmesini imkânsız kılmaktadır.

Normalleşme sürecinin olumlu sonuçlanmasını zora sokan üçüncü unsur İsrail'deki aktörlerdir. Bu anlamda İsrail'in mevcut Başbakanı Binyamin Netanyahu liderliğindeki hükümetin normalleşme sürecini engellediği rahatlıkla ifade edilebilir. Nitekim Suudi Arabistan'ın İsrail'e yönelttiği talepler Netanyahu hükümetinin politikalarıyla tamamen zıt durumdadır. Netanyahu aşırı sağcı, apartheid ve yerleşimci po-

litikasını destekleyen bir hükümete başbakanlık yapmaktadır. Suudi Arabistan'ın ise normalleşme karşılığında İsrail'den Filistin devletinin tanınmasını, yerleşim politikalarının son bulmasını ve işgalin bitmesini talep etmektedir. Netanyahu hükümeti ve hükümet birleşenleri (Maliye Bakanı Bezalel Smotrich, Ulusal Güvenlik Bakanı Itamar Ben-Gvir gibi aşırı sağcılar) ise Suudi Arabistan'ın bu taleplerini asla kabul etmeyeceklerini dile getirmektedir. Örneğin Netanyahu başbakanlığındaki hükümette Maliye Bakanı olan aşırı sağcı Bezalel Smotrich, Suudi Arabistan'la normalleşmeyi desteklediğini ancak Filistin meselesinde İsrail'in taviz vermesine karşı olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde yerleşim politikasını destekleyen Dinî Siyonist Parti mensubu ve Netanyahu hükümetinde Ulusal Misyon Bakanı Orit Strock, Suudi Arabistan'la normalleşme karşılığında Filistinlilere taviz vermeyi asla kabul etmeyeceklerini ve taleplerin reddedilmesinin İsrail'deki sağ kanadın konsensüsü olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Suudi Arabistan, normalleşme karşılığında hayata geçirilmesini istediği taleplerde radikal bir değişim tatbik

etmezse İsrail tarafındaki aktörlerin bu taleplere karşılık veremeyeceği rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla İsrail'deki siyasal atmosferdeki etkin siyasetçilerin mevcut koşullarda Suudi Arabistan'ın taleplerine sıcak bakmayacağı ve bu durumun normalleşme sürecini olumsuz etkileyeceği tahmini yapılabilir. Normalleşmenin olumlu ve/veya olumsuz dinamiklerinin yanında sürecin Filistin'e nasıl yansıtacağı da önemlidir.

FİLİSTİN YANSIMASI

Normalleşme sürecinin Ortadoğu bağlamında birçok noktaya farklı biçimlerde yansıtacağı ifade edilebilir. Bu noktalardan en önemli ve normalleşmenin ana gündem maddesi Filistin'dir. Son dönemde iki ülke arasındaki normalleşme iklimi, Gazzeli gruplar ile İsrail arasında neredeyse 5 bin kadar kişinin hayatını kaybetmesine sebep olan yüksek yoğunluklu askerî çatışmalar sebebiyle tamamiyle duraksamıştır. Suudi Arabistan'ın normalleşme karşılığında ortaya koyduğu taleplerin Filistin meselesini çözmeye yetmediği fakat

makul bir zeminde anlaşılabilir olduğu söylenebilir. Bu anlamda Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Faysal bin Farhan el-Suud ve birçok üst düzey Suudi yetkili İsrail'in yerleşim politikasının sona ermesi, ilhakin bitirilmesi, İsrail'in fiili kontrolündeki askerî noktaların (Batı Şeria'daki C bölgesi gibi) Filistin yönetimine devredilmesi ve Doğu Kudüs'ün Filistin'in başkenti kabul edilmesi gibi açık tavizler verilmediği müddetçe normalleşmenin gerçekleşmeyeceğini dile getirmesi, Filistinlilerin elini güçlendirmektedir. Benzer şekilde normalleşme müzakereleri devam ederken Suudi Arabistan'ın Filistin'e büyükelçi ataması da Filistin'i güçlendirmekte ve İsrail'in normalleşme görüşmelerinde dezavantajlı konuma düşmesine sebep olmaktadır. Suudi Arabistan normalleşme sürecindeki taleplerinin yanında uluslararası gündemde de Filistin meselesine katkı sağlayan adımlar atmaktadır. Geçen sene Arap Barış Girişimi'nin 20. yılında Birleşmiş Milletlerde (BM) bir forum organize eden Suudi Arabistan bu sene de benzer bir

forumu önderlik etmiştir. Bu anlamda Riyad yönetimi, BM Genel Kurulu öncesi organize ettiği Arap-Avrupa Forumu altında Ortadoğu Barışı İçin Barış Günü Girişimi'ne ev sahipliği yapmıştır. Elliye yakın ülkenin katıldığı bu girişim, Filistin devleti tanınmadan İsrail'le diplomatik ilişki kurulmasının reddedileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca Suudi Arabistan iki devletli çözüm noktasında ısrarlı kararını sürdürerek Filistinlilerin aleyhine bir adım atmaktan uzak bir profil sergilemektedir.

Sonuç olarak her ne kadar ABD arabuluculuğuyla uluslararası ve Ortadoğu basınında sıklıkla yer tutuyor olsa da mevcut şartlar altında Suudi Arabistan-İsrail normalleşmesinin hayata geçirilme ihtimalinin oldukça zor olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, 7 Ekim gelişmelerinin akabinde sadece Suudi Arabistan-İsrail ilişkileri değil, ABD-Suudi Arabistan ilişkileri de Filistin meselesi hasebiyle gergin dönemlerden geçebilir. Özellikle Arap dünyasından Suudi Arabistan gibi nüfuzlu ülkelere karşı İsrail'e yönelik bir tepki verme baskısının hissedildiği ortamda, Suudi Arabistan'ın İsrail ile normalleşme meselesi üzerinden ABD ile ilişkilerine devam etmesi, Suudi yönetimini siyasi olarak zora sokabilecektir. Fakat Suudi Arabistan normalleşme karşılığında sunduğu taleplerden geri adım atar ve taviz verirse Riyad-Tel Aviv arasında diplomatik ilişkiler daha ileri tarihlerde tesis edilebilir. Bu aşamada da oluşacak durum Filistinlilerin haklarını yok saymak ve İsrail'e istediği nüfuz alanını açmak anlamına gelmektedir. ■